

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

บทที่ 1 สิ่งทอพื้นเมือง

หัวข้อเนื้อหา

สิ่งทอพื้นเมือง

1. ความหมายของสิ่งทอพื้นเมือง
2. ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมือง
3. ประวัติความเป็นมาของสิ่งทอพื้นเมือง

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. เพื่อเรียนรู้ถึงความหมายของสิ่งทอพื้นเมือง
2. เพื่อเรียนรู้ถึงความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมือง
3. เพื่อเรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งทอพื้นเมือง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

วิธีการสอน

ผู้สอนใช้วิธีการสอนในการจัดการเรียนได้แก่

1. วิธีสอนแบบการบรรยายประกอบฉายสไลด์Power Point
2. วิธีสอนแบบสาธิตวิธีการนุ่งห่มและการดูแลรักษาสิ่งทอพื้นเมือง
3. วิธีการสอนแบบอภิปราย

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ผู้สอนบรรยายโดยใช้การฉายสไลด์Power Point
2. ผู้สอนทำการสาธิตวิธีการนุ่งห่มและการดูแลรักษาสิ่งทอพื้นเมือง
3. ผู้เรียนทดลองปฏิบัติการนุ่งห่มสิ่งทอพื้นเมือง
4. ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายและทำการรายงานหน้าชั้นเรียน
5. ผู้เรียนทำคำถามทบทวน
6. ผู้สอนสรุปเนื้อหาเพิ่มเติม

สื่อการเรียนการสอน

1. สไลด์Power Point
2. เครื่องฉายภาพLCD

3. จอรับภาพ
4. เอกสารประกอบการสอน
5. ตัวอย่างสิ่งทอพื้นเมืองไทย
6. ใบคำถามทบทวน

การวัดผล

1. สังเกตความสนใจในขณะเรียน
2. สังเกตความมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมภาคปฏิบัติ
3. การทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียนเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญและประวัติความเป็นมาของสิ่งทอพื้นเมืองไทย
4. ตรวจการทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียน
5. ตรวจผลงาน

ความหมายของสิ่งทอพื้นเมือง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2544 ได้ให้ความหมายของสิ่งทอพื้นเมืองว่า “สิ่งทอที่ผลิตโดยชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านวัสดุ เทคนิค สี สัน ลวดลาย และรูปแบบ ส่วนใหญ่เป็นผ้าทอมือ (hand woven fabrics) ”

ดังนั้นสิ่งทอพื้นเมืองไทยจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาของชนชาติไทยที่มีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณการณ ลวดลายและสีส่วนใหญ่ มักสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนนั้นๆ ซึ่งมีรูปแบบ และลักษณะการใช้สอยที่ต่างกันไป เช่น ผ้าซิ่น ผ้าเป็ยง ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผ้าขาวม้า ยาม และตุ่ง เป็นต้น

ภาพที่ 1.1 สิ่งทอพื้นเมือง

ที่มา : <https://sites.google.com/site/65patorpunmuang2557/prawati-khwam-pen-ma>

วัสดุที่ใช้ทำสิ่งทอพื้นเมืองในอดีตส่วนใหญ่จะใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไผ่ฝ้าย ไผ่ไหม และสีธรรมชาติ

ภาพที่ 1.2 ปุยฝ้ายและเส้นใยฝ้าย

ที่มา : <https://www.starlightuniform.com/เส้นใยธรรมชาติ-เส้นใยเซ/>

ภาพที่ 1.3 รังไหมและเส้นใยไหม

ที่มา : https://www.sentangsedtee.com/career-channel/article_53076

ภาพที่ 1.4 สีย้อมธรรมชาติ

ที่มา : <https://www.sarakadee.com/2014/11/11/thai-colour/>

สิ่งทอพื้นเมืองไทยในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผ้าทอมือ ใยฝ้าย ไหม เรยอน แอซีเตต โพลีเอสเตอร์ และอะคริลิก ใช้ทั้งสีสังเคราะห์และสีธรรมชาติ

ภาพที่ 1.5 เส้นใยสังเคราะห์

ที่มา : <https://goterrestrial.com/2018/06/11/ชนิดผ้าจากเส้นใยสังเคร/>

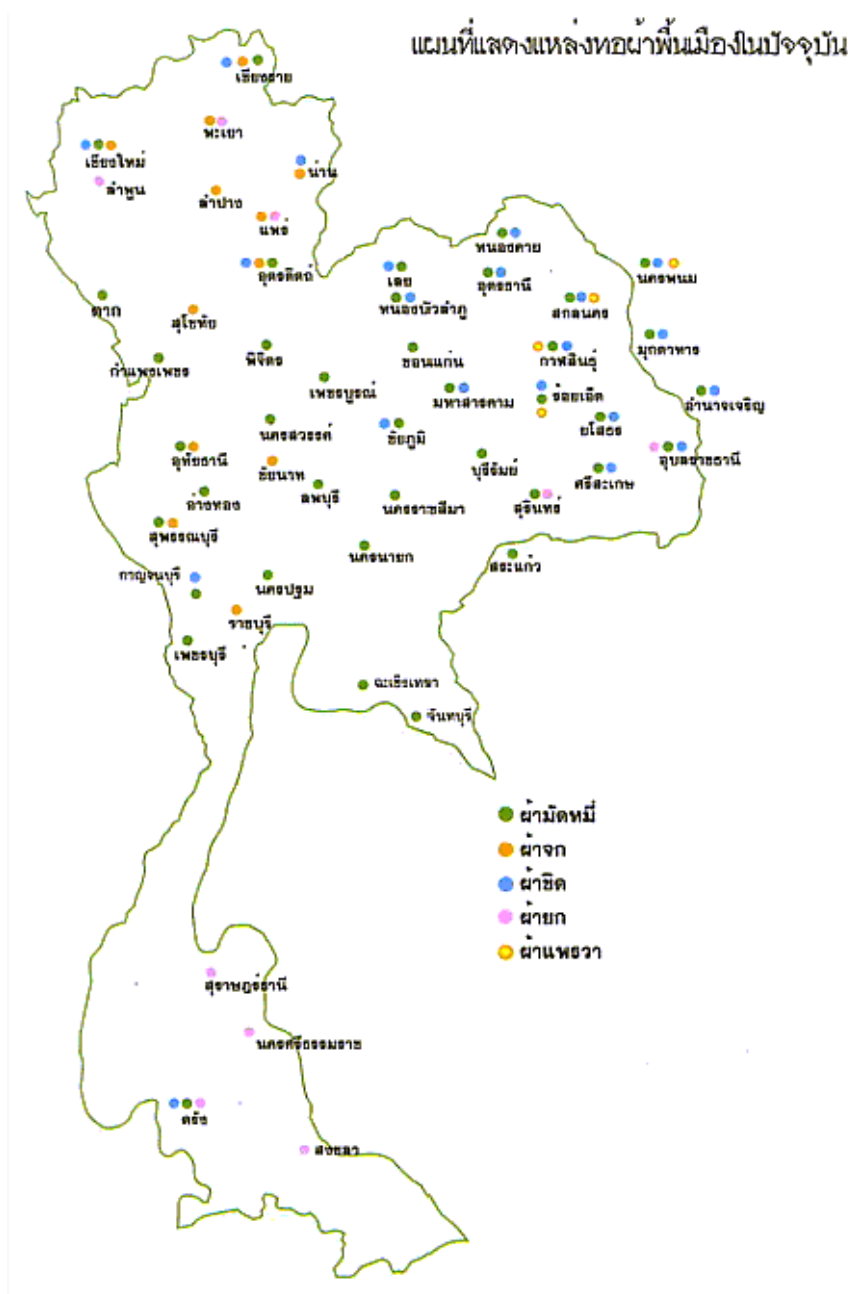

ภาพที่ 1.6 สีย้อมผ้าสังเคราะห์

ที่มา : <https://sundae.jeban.com/topic/223205>

ในปัจจุบันการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองของไทยมีจำนวนลดลงจากเดิมมาก แต่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ภาคที่ยังคงมีการผลิตสิ่งทอ

พื้นเมืองมากที่สุดคือ ภาคอีสาน รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคกลางตามลำดับ และน้อยที่สุดคือภาคใต้

ภาพที่ 1.7 แผนที่แสดงแหล่งทอผ้าพื้นเมืองในประเทศไทย

ที่มา : ชนกนาถ มะยุไช้

แหล่งผลิตสิ่งทอพื้นเมืองในภาคเหนือประกอบด้วยจังหวัดดังนี้ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา จังหวัดน่าน จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิจิตร จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดนครสวรรค์ ในภาคเหนือนี้นิยมผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภท ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก ผ้าขิด ผ้ายก

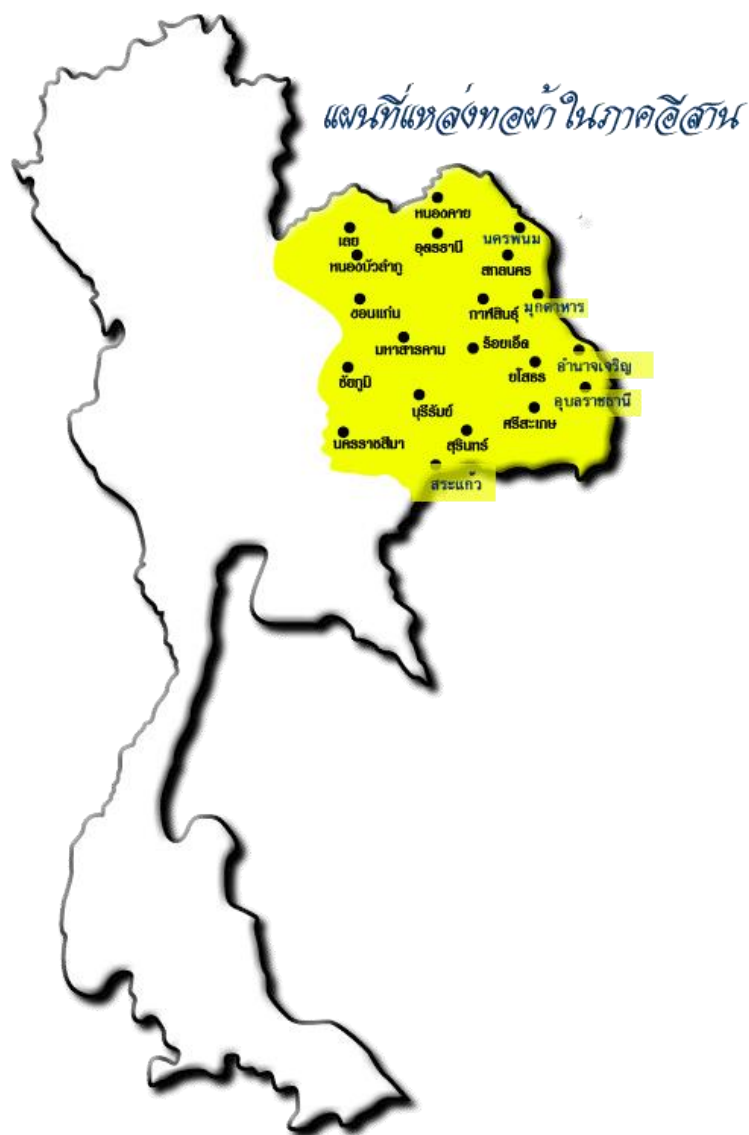

ภาพที่ 1.8 แผนที่แสดงแหล่งทอผ้าพื้นเมืองในภาคเหนือ

ที่มา : ชนกนาถ มะยุไช้

แหล่งผลิตสิ่งทอพื้นเมืองในภาคอีสานประกอบด้วยจังหวัดดังนี้ จังหวัดหนองคาย จังหวัดเลย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดนครพนม จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดสกลนคร จังหวัดมุกดาหาร

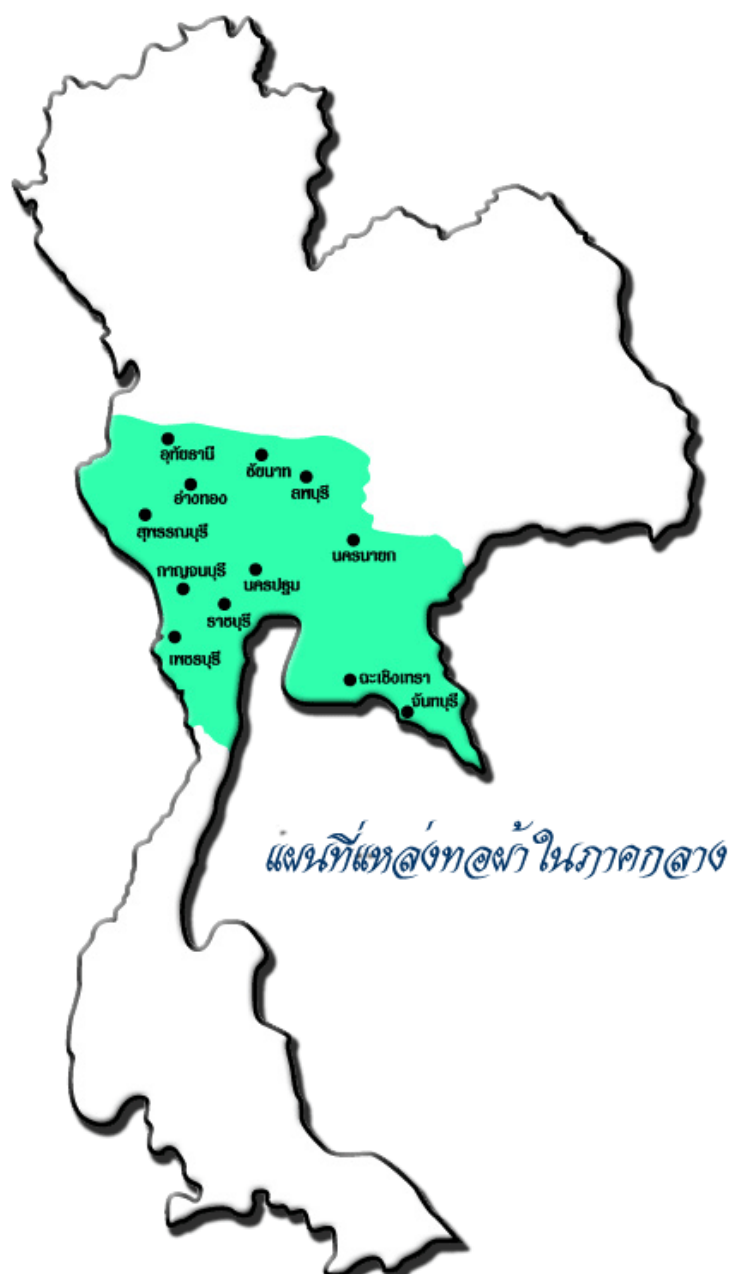
จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดอำนาจเจริญ
จังหวัดยโสธร จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์
จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดสระแก้ว เรียกว่าแหล่งผลิตสิ่งทอพื้นเมืองในภาคอีสานมีมาก
ที่สุดพบได้เกือบทุกจังหวัด ในภาคอีสานนี้นิยมผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภท ผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา
ผ้าซิด ผ้ายก

ภาพที่ 1.9 แผนที่แสดงแหล่งทอผ้าพื้นเมืองในภาคอีสาน
ที่มา : ชนกนาถ มะยุ้ง

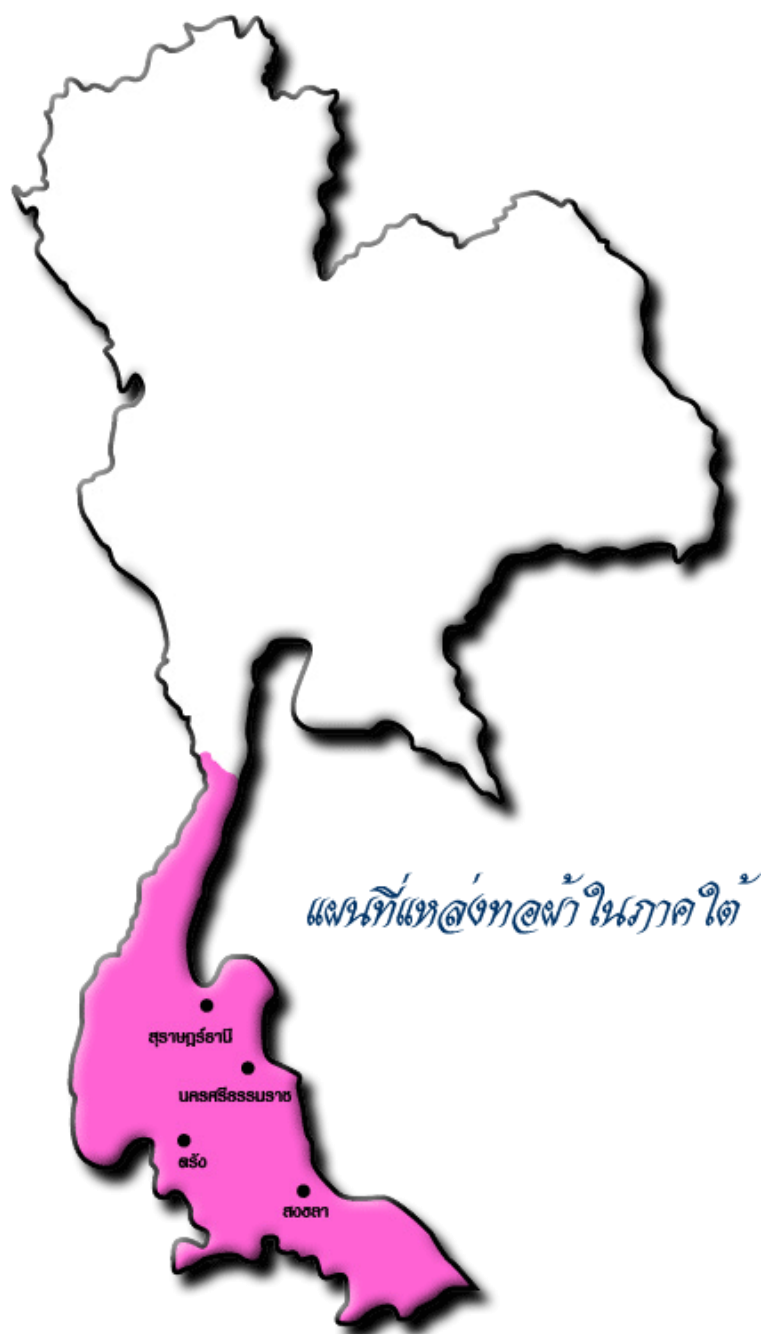
แหล่งผลิตสิ่งทอพื้นเมืองในภาคกลางและตะวันออกประกอบด้วยจังหวัดดังนี้ จังหวัด
อุทัยธานี จังหวัดชัยนาท จังหวัดลพบุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

จังหวัดนครนายก จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัด
จันทบุรี ในภาคกลางและตะวันออกนี้นิยมผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภท ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก ผ้าขิด ผ้า
มัดย้อม

ภาพที่ 1.10 แผนที่แสดงแหล่งทอผ้าพื้นเมืองในภาคกลาง
ที่มา : ชนกนาถ มะยุไช้

แหล่งผลิตสิ่งทอพื้นเมืองในภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดดังนี้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลาและจังหวัดนราธิวาส ในภาคใต้นี้นิยมผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภท ผ้ายก ผ้าบาติก ผ้ามัดย้อม ผ้ามัดหมี่ ผ้าขิด

ภาพที่ 1.11 แผนที่แสดงแหล่งทอผ้าพื้นเมืองในภาคใต้

ที่มา : ชนกนาถ มะยุไช้ะ

ประวัติความเป็นมาของสิ่งทอพื้นเมือง

แม้ว่าเราจะไม่มีความรู้ที่แน่ชัดมาใช้อธิบายเรื่องจุดกำเนิดของการทอผ้าในประเทศไทยก็ตาม แต่ก็อาจจะกล่าวได้ว่า การทอผ้าเป็นงานศิลปหัตถกรรม ที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งที่มนุษย์ในสมัยโบราณที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ รู้จักทำขึ้น ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ เช่น ที่เขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี อายุประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว มีรูปมนุษย์โบราณกับสัตว์เลี้ยง เช่น ควายและสุนัข แสดงว่า มนุษย์ยุคนั้นรู้จักเลี้ยงสัตว์แล้ว ลักษณะการแต่งกายของมนุษย์ยุคนั้น ดูคล้ายกับจะเปลือยท่อนบน ส่วนท่อนล่างสันนิษฐานว่า จะใช้หนังสัตว์ หรือผ้าหยาบๆ ร้อยเชือกผูกไว้รอบๆ สะโพก บนศีรษะประดับด้วยขนนก

จากภาชนะเครื่องปั้นดินเผาโบราณที่พบบริเวณถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน อายุประมาณ ๗,๐๐๐-๘,๐๐๐ ปีมาแล้ว พบว่า มีการตกแต่งด้วยรอยเชือก และรอยตาข่ายทาบ ทำให้เราสันนิษฐานว่า มนุษย์น่าจะรู้จักทำเชือกและตาข่ายก่อน โดยนำพืชที่มีใยมาปั่นให้เป็นเชือก แล้วนำเชือกมาผูก หรือถักเป็นตาข่าย จากการถักก็พัฒนาขึ้นมา เป็นการทอ ด้วยเทคนิคง่ายๆ แบบการจักสาน คือ นำเชือกมาผูกกับไม้หรือยึดไว้ให้ตายเป็นเส้นยืน แล้วนำเชือกอีกเส้นหนึ่งมาพุ่งขัดกับตายเป็นเส้นยืน เกิดเป็นผืนผ้าหยาบๆ ขึ้น เหมือนการขัดกระดาษ หรือการจักสาน เกิดเป็นผ้ากระสอบแบบหยาบๆ

เราพบหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดีที่บริเวณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เช่น พบกำไลสำริด ซึ่งมีสนิม และมีเศษผ้าติดอยู่กับคราบสนิมนั้น นักวิทยาศาสตร์อธิบายว่า สนิมเป็นตัวกัดกร่อนโลหะ ซึ่งเป็นอินทรีย์วัตถุ แต่กลับเป็นตัวอนุรักษ์ผ้า ซึ่งเป็นอินทรีย์วัตถุไว้ไม่ให้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ที่แหล่งบ้านเชียงนี้ เรายังพบแฉดินเผา ซึ่งเป็นอุปกรณ์การปั่นด้ายแบบง่ายๆ และพบลูกกลิ้งแกะลาย สำหรับใช้ทำลวดลายบนผ้าเป็นจำนวนมาก จึงทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่า มนุษย์อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านเชียง เมื่อ ๒,๐๐๐- ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว รู้จักการปั่นด้าย ทอผ้า ย้อมสี และพิมพ์ลวดลายลงบนผ้าอีกด้วย

วัตถุดิบสำหรับการทอผ้า

วัตถุดิบสำหรับการทอผ้านั้น คงจะมีการพัฒนากันขึ้นมาเป็นลำดับ แต่เราก็พอจะสันนิษฐาน จากหลักฐานทางโบราณคดี ที่พบในประเทศไทยได้ว่า ในสมัยโบราณมนุษย์คงจะได้แสวงหาพืชในท้องถิ่น ที่มีเส้นใยแข็งแรง เช่น ปอ ป่าน กล้วยา กล้วย สับปะรด มาปั่นเป็นเกลียวเชือกใช้ ก่อน ต่อมาจึงนำเชือกมาถักทอเป็นตาข่ายและ เป็นผืนผ้าเป็นลำดับ เศษใยผ้าที่พบที่บ้านเชียง เชื่อว่าเป็นเศษใยกล้วยา การใช้เส้นใยพืชเป็นวัตถุดิบในการทอผ้านี้ ก็ยังมีผู้คนบางท้องถิ่นในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย ทำใช้กันอยู่บ้างในปัจจุบัน เช่น ในภาคเหนือของประเทศไทย และในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็มีการทำผ้าจากใยของป่านกล้วยา ซึ่งมีลักษณะ

เหมือนผ้าลินินอย่างหายากๆ ในโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น ก็มีการทอผ้าจากใยของต้นกล้วย ในบอร์เนียว และในฟิลิปปินส์ก็ยังใช้ใยสับปะรดทอผ้าใช้กันอยู่ ผ้า ปานใยสับปะรดของฟิลิปปินส์ได้มีการพัฒนา เทคนิคการฟอก จนกลายเป็นผ้าปานแก้วที่ทนทาน สวยงาม และราคาแพง นิยมใช้กันในสังคมชั้น สูงของฟิลิปปินส์จนถึงทุกวันนี้

วัตถุดิบอื่นๆ ที่นิยมนำมาใช้ทอผ้า ได้แก่ ไหม ผ้าย และขนสัตว์ นั้น นักวิชาการเชื่อกันว่า มีกำเนิดจากดินแดนอื่นนอกประเทศไทย ไหมนั้นเชื่อว่า มีต้นกำเนิดมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แล้วนำไปเผยแพร่ในญี่ปุ่น อินเดีย รวมทั้งดินแดนต่างๆ ในเอเชีย และยุโรป ส่วนผ้าย เชื่อกันว่าอาจมาจากอาหรับและเผยแพร่เข้ามาใช้ กันอย่างกว้างขวางในอินเดีย ก่อน จึงเข้ามาในแถบประเทศไทย และประเทศใกล้เคียงภายหลัง จนกลายเป็นพืชพื้นเมืองในแถบนี้ไป สำหรับขนสัตว์ เป็นวัสดุที่เหมาะสมกับอากาศหนาว เชื่อกันว่านำมา ใช้ทำผ้าในยุโรปตอนเหนือก่อน แล้วจึงแพร่หลาย ไปสู่ดินแดนอื่นๆ

วัตถุดิบที่ใช้ย้อมสีผ้านั้น เชื่อกันว่า คนโบราณรู้จักนำพืชสมุนไพร และเปลือกไม้ที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่นของเรา มาใช้ย้อมผ้า และทุกวันนี้ก็ยังมีผู้ที่สืบทอด และค้นคว้าเกี่ยวกับการใช้ สีสรรษชาติจากพืชมาย้อมผ้ากันอยู่ เช่น นาง แสงดา บัณฑิตที่ บ้านไร่ไผ่งาม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ศิลปินแห่งชาติด้านการย้อมสีธรรมชาติ และทอผ้าแบบล้านนาเดิม ในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุรินทร์ ก็ยังมีการย้อมผ้าด้วยพืชพื้นบ้านกันในหลายๆ อำเภอ เป็นต้น พืชพื้นบ้านเหล่านี้ สามารถนำเอาดอก ใบ เปลือกไม้ และเมล็ด มาต้มเคี่ยวให้เกิดเป็นสีเข้มข้น แล้วนำน้ำสีมาย้อมผ้า เช่น ย้อมรากยอเป็นสีแดง ย้อมครามเป็นสีน้ำเงิน ย้อมมะเกลือเป็นสีดำ ย้อมขมิ้นชัน หรือแก่นขนุนเป็นสีเหลือง ย้อมลูกสมอ หรือใบหูกวาง หรือเปลือกมะกรูดเป็นสีเขียว ย้อมลูกหว้าเป็นสีม่วง ย้อมเปลือกไม้โกงกางเป็นสีน้ำตาล เป็นต้น

การส่งเสริมผ้าพื้นเมืองในอดีตและปัจจุบัน

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ในประเทศไทยมีประวัติการทอผ้าใช้กันในหมู่บ้าน และในเมือง โดยทั่วไป มาตั้งแต่โบราณกาล แต่การทอผ้าด้วยมือตามแบบดั้งเดิมนั้น ก็เกือบจะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง หากไม่ได้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาได้ทันกาล ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเปิด มีการค้าขายกับต่างประเทศมาเป็นเวลานาน สามารถซื้อผ้านอก ที่สวยงามแปลกใหม่ และราคาถูกได้ง่าย มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ไทยก็สั่งสินค้าผ้าจากต่างประเทศมาใช้มากขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งในสมัย รัชกาลที่ ๕ ได้มีการสำรวจพบว่า ไทยสั่งผ้าจาก

ต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี ทำให้สิ้นเปลืองเงินตราปีละมากๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ริเริ่มฟื้นฟูส่งเสริมการเลี้ยงไหม และทอผ้าไทย กันอย่างจริงจัง ในพ.ศ. ๒๔๕๒ โปรดฯ ให้ สถาปนากรมช่างไหมขึ้น และโปรดฯ ให้ตั้งโรงเรียน ช่างไหมที่วังสระปทุม ซึ่งต่อมาขยายสาขาออกไปยังจังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ ทรงจ้างครู ชาวญี่ปุ่นมาสอนชาวบ้าน แต่การส่งเสริมได้ผลไม่คุ้มทุน ต่อมาจึงเลิกจ้างครูญี่ปุ่น และชาวบ้านก็ หันมาทอผ้าตามวิธีพื้นบ้านเช่นเดิม

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนับเป็นโชคอันประเสริฐอย่างหนึ่งสำหรับผ้าพื้นเมืองของไทย ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัยผ้าพื้นเมืองเกือบทุกประเภท อย่างแท้จริง ต่อเนื่องมากกว่า ๒๐ ปี ทรงตั้งมูลนิธิศิลปาชีพ ในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น เพื่อ ส่งเสริมการทอผ้าของชาวบ้านในชนบท ทรงเป็นผู้นำในการใช้สอยผ้าพื้นเมืองของไทย ใน ชีวิตประจำวัน และในงานพระราชพิธีต่างๆ ทรงนำผ้าไทยไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ลวดลายที่ ชาวบ้านได้สืบทอดกันมาแต่โบราณนั้น ก็ได้ทรงเก็บตัวอย่างไว้ เพื่ออนุรักษ์ และเพื่อศึกษา สืบ ทอดต่อไป ดังนั้นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ องค์การยูเนสโกจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญ ทอง โปโรพุทโธ และประกาศพระเกียรติคุณ ในฐานะ ที่ทรงเป็นผู้นำในการส่งเสริม ศิลปหัตถกรรมการทอผ้าพื้นเมืองไทยเป็นตัวอย่างที่ดีในโลก

หน่วยงานของรัฐบาลหลายแห่ง เช่น กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก็ได้ส่งนักวิชาการออกไปศึกษา ค้นคว้าศิลปะการทอผ้าพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบ และลวดลายผ้า จากจังหวัดต่างๆ นำมาพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่หลายครั้ง

มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นและศูนย์วัฒนธรรมในบางจังหวัดบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันทักษิณคดีศึกษาที่สงขลา ฯลฯ ได้ทำการ ศึกษาค้นคว้าเรื่องผ้าใน ท้องถิ่น และจัดนิทรรศการ รวมทั้งพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับผ้าในภูมิภาคออกเผยแพร่ด้วย

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เช่น ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดน่าน รวมทั้งศูนย์วัฒนธรรมในต่างจังหวัดหลายแห่ง ต่างก็มีการจัด นิทรรศการถาวร เกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นนั้นๆ กันอยู่บ้างแล้ว

ในเรื่องการยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอผ้า นั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ ก็ได้เล็งเห็นคุณค่าของศิลปินผู้ทอผ้าพื้นเมือง และได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอ ผ้าฝีมือเอก ๒ คน ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ คือ นางแสงดา บัณสิทธิ์ จังหวัดเชียงใหม่ กับนาง พยอม ลีนวัณณ์ จังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ยังได้จัด

ประชุมสัมมนาทางวิชาการ ส่งเสริมด้านวิจัย และผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจกระบวนการผลิต และลวดลายต่างๆ ของผ้าพื้นเมืองไทย

เห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ ผ้าพื้นเมืองของไทย ในภาคต่างๆ กำลังได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนา รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางมาก ดังนั้น จึงเกิดมีการผลิตผ้าพื้นเมืองในลักษณะอุตสาหกรรมโรงงาน โดยมีบริษัทจ้างช่างทอ ทำหน้าที่ทอผ้าด้วยมือ ตามลวดลายที่กำหนดให้ โรงงาน หรือบริษัทจัดเส้นไหม หรือเส้นด้าย ที่ย้อมสีเสร็จแล้ว มาให้ทอ เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพ บางแห่งจะมีคนกลางรับซื้อผ้าจากช่างทออิสระ ซึ่งเป็นผู้ปั่นด้าย ย้อมสี และทอตามลวดลายที่ต้องการเองที่บ้าน แต่คนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ตามคุณภาพ และลวดลายของผ้า ที่ตลาดต้องการ ในบางจังหวัดมีกลุ่มแม่บ้านช่างทอผ้าที่รวมตัวกันทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และนำออกขายในลักษณะสหกรณ์ เช่น กลุ่มทอผ้าของศิลปาชีพ อย่างไรก็ตามในสภาพที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นการทอ เพื่อขายเป็นหลัก ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงพัฒนา สีสัน คุณภาพ และลวดลาย ให้เข้ากับรสนิยมของตลาด

ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองไทยในอดีต

1. เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน

1.1 ใช้เป็นผ้าสำหรับนุ่ง เช่น ผ้านุ่ง ผ้าโสร่ง ผ้าโจงกระเบน ผ้าขาวม้า เป็นต้น

ภาพที่ 1.12 การนุ่งโจงกระเบนชายและหญิงในอดีต

ที่มา : อเนก นาวิกมูล, 2547

1.2 ใช้เป็นผ้าสำหรับห่ม เช่น ผ้าสไบ ผ้าเปี่ยง ผ้ารัดอก ผ้าพันคอ เป็นต้น

ภาพที่ 1.13 การห่มผ้าเปี่ยงของสตรีชาวอีสานในอดีต

ที่มา : <https://board.postjung.com/711464>

ภาพที่ 1.14 การห่มผ้ารัดอกของสตรีในอดีต

ที่มา : <https://board.postjung.com/711464>

1.3 ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ผ้าสบง ผ้าจีวร ฆง เป็นต้น

ภาพที่ 1.15 การครองจีวรของพระภิกษุ

ที่มา : https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=16547

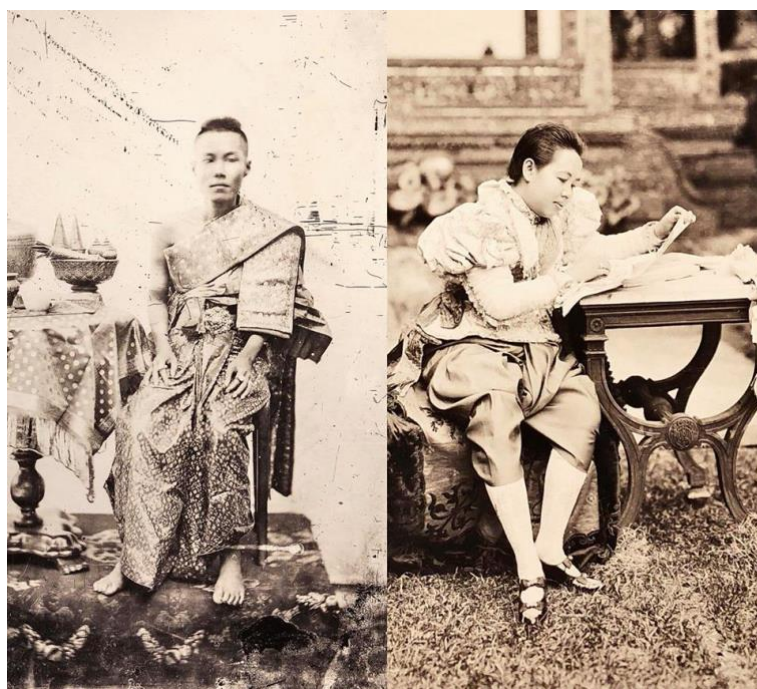

ภาพที่ 1.16 การประดับตุงไชยในพิธีมงคล

ที่มา : <http://tungchai.freevar.com/3.html>

2. เป็นสิ่งแสดงฐานะของผู้สวมใส่

2.1 เจ้านาย ชนชั้นสูง ใช้ผ้าไหมและผ้าที่มีลวดลายละเอียดสวยงาม

ภาพที่ 1.17 ซ้ายภาพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีทรงแต่งพระองค์แบบโบราณห่มพระภูษาตาด ขวาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงแต่งพระองค์ด้วยเสื้อลูกไม้แบบตะวันตกและทรงผ้าโจงกระเบน

ที่มา : เพจ Queen Sirikit Museum of Textiles

2.2 ชาวบ้าน ใช้ผ้าฝ้าย

ภาพที่ 1.18 การแต่งกายสตรีของชาวบ้านภาคเหนือในอดีต

ที่มา : <https://board.postjung.com/711464>

2.3 ผู้มีฐานะดี ใช้ผ้าที่มีลวดลายสวยงาม

ภาพที่ 1.19 การแต่งกายของสตรีที่มีฐานะดีในมณฑลอุดร

ที่มา : <http://academic.udru.ac.th/~culture/?p=218>

4. เป็นสิ่งแสดงการแบ่งหน้าที่ ชาย - หญิง

4.1 ผู้หญิงทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน

4.2 ผู้ชายตีเหล็กทำเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองไทยในปัจจุบัน

1. เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต สิ่งทอเครื่องนุ่งห่มจัดเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เป็นเอกลักษณ์แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย สิ่งทอพื้นเมืองไทยยังคงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียมศิลปวัฒนธรรมไทยได้อย่างชัดเจน เพราะมีลวดลายสีสันและเทคนิคการผลิตที่มีความเฉพาะตัวบ่งบอกถึงความท้องถิ่นนั้นๆ
3. เป็นอาชีพสร้างรายได้ ปัจจุบันมีการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองมาเพื่อสร้างเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน

การใช้สิ่งทอในวัฒนธรรมและประเพณีไทย

1. การใช้ผ้าในพิธีเกิด

1.1 ผ้าสำหรับลูก

แม่จะเป็นผู้เตรียมให้ลูกที่จะคลอดออกมา โดยใช้ผ้าตั้งแต่แรกเกิด คือ ผ้าอ้อม ผ้าห่ม ผ้าห่มที่นอน เสื้อผ้า ผ้าทำความสะอาดและห่อตัวหลังคลอด ผ้าทำเปลนอน และผ้าปูรองกระดัง (ส่วนใหญ่เป็นประเพณีของชาวอีสาน) ซึ่งมีความเชื่อที่ว่าเด็กแรกเกิดต้องออกมาถูกแดดในตอนเช้า ร่างกายจะได้แข็งแรง

ภาพที่ 1.20 ตัวอย่างการใช้ผ้าปูรองกระดัง

ที่มา : ורתัย เลียงจินดาถาวร. 2545

1.2 ผ้ากำนัลสำหรับผู้ทำคลอด

ในสมัยก่อนมีการตอบแทนผู้มาทำคลอดโดยการมอบผ้า อาจจะเป็นผ้าห่ม ผ้าห่ม หรือผ้าซิ่น

ภาพที่ 1.21 ตัวอย่างการมอบผ้าก้นสำหรับผู้ทำคลอด
ที่มา : ortsy เลียงจินดาถาวร. 2545

ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเชื่อว่า ถ้าลูกชายได้บวชพ่อแม่จะได้ขึ้นสวรรค์ ผ้าที่ใช้ในพิธีบวชประกอบด้วย ผ้าสำหรับการแต่งกายนาค และการแต่งกายพระ ส่วนใหญ่แม่จะเป็นผู้ทอผ้าเอง ผ้าสำหรับแต่งกายนาคในแต่ละภาคมีประเพณีการแต่งกายนาคแตกต่างกันดังนี้

1. ภาคเหนือ นาคจะต้องแต่งกายสวยงามด้วยผ้าไหมทั้งชุด

2. ภาคอีสาน นาคต้องนุ่งผ้านุ่งหรือผ้าโสร่ง ที่ยังไม่เคยใช้มาก่อน และต้องไม่มีรอยตำหนิที่ผืนผ้า
3. ภาคกลาง นาคต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไหมสีขาว
4. ภาคใต้ นาคต้องแต่งกายด้วยผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายสีอ่อนนวล นุ่งจีบ คาดเข็มขัดทับ ห่มผ้าเฉียงป่า

ภาพที่ 1.22 การแต่งกายนาคภาคกลาง

ที่มา : Pr.prd.go.th

ผ้าสำหรับการแต่งกายพระหลังจากเข้าพิธีอุปสมบท คือ

1. ผ้าสบง ใช้สำหรับนุ่ง
2. ผ้าจีวร ใช้สำหรับห่ม
3. ผ้าอังสะ ใช้สำหรับพาดบ่า

ภาพที่ 1.23 การแต่งกายของพระภิกษุ
ที่มา : <http://www.phuttha.com>

พิธีบวชลูกแก้ว

การบวชลูกแก้ว หมายถึง พิธีบวชเณร เป็นประเพณีทางภาคเหนือ ผู้ที่บวชต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่มีสีสันสวยงาม

ภาพที่ 1.24 การแต่งกายของเณรในพิธีบวชลูกแก้ว
ที่มา : <https://www.bangkokbigears.com/2018/04/06/poy-sang-long-mae-hong-son/lukkaew04/>

3. การใช้ผ้าในพิธีแต่งงาน

ประเพณีการแต่งงานมีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีต่อกันมา ซึ่งผ้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีการแต่งงานประกอบด้วย

3.1 ผ้าไหว้

ใช้แสดงความเคารพญาติผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ผ้าที่ใช้ไม่จำกัดความยาว แต่ต้องมีความยาวไม่น้อยกว่า 3 หลา แล้วพับใส่พาน ในภาคใต้ ใช้ผ้าขาวเป็นพับๆ จัดในชบวนขันหมาก

3.2 ผ้าไหว้ผีเรือน

เจ้าบ่าวต้องจัดผ้าขาวใส่พานวางไว้บนหิ้ง ทิ้งไว้ 3 วัน เพื่อไหว้ผีเรือนของเจ้าสาว

3.2 ผ้าพิธีกราบหมอน

ในพิธีแต่งงานจะมีพิธีการกราบหมอน ฝ่ายเจ้าสาวเป็นผู้เตรียมให้ฝ่ายเจ้าบ่าว ใช้ผ้าขาว 2 ผืน ผืนหนึ่งใช้ขึงกางเหนือบริเวณทำพิธี อีกผืนใช้ปูทับบนหมอนสำหรับวางเครื่องบูชา

4. ผ้าสมมาหรือผ้าขอมมา

เป็นประเพณีของชาวอีสาน ผ้าที่ใช้ประกอบด้วย เสื้อ 1 ตัว ชิ้น 2 ผืน ส่วนใหญ่ผ้าที่ใช้จะเป็นผ้าไหม ฝ่ายเจ้าสาวเป็นผู้เตรียม เจ้าภาพฝ่ายหญิง จะนำเจ้าสาวไปขอขมาพ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าว

ภาพที่ 1.25 ผ้าสมมา

ที่มา : <https://www.posttoday.com/life/life/571470>

5. การใช้ผ้าในพิธีทำบุญเข้าพรรษา

วันทำบุญเข้าพรรษาจะตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันที่พระภิกษุและสามเณร ต้องอยู่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่งตลอดพรรษาหรือตลอดฤดูฝน 3 เดือน ในการทำบุญเข้าพรรษา ชาวบ้านจะถวายอาหาร เครื่องใช้ที่จำเป็น และผ้าที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกายของพระคือ ผ้าจีวร ผ้าสบง ผ้านั่งเส และผ้าอาบน้ำฝน

ภาพที่ 1.26 การถวายผ้าในพิธีทำบุญเข้าพรรษา

ที่มา : http://watchanschool.com/gallery-detail_100256

5. การใช้ผ้าในพิธีทำบุญออกพรรษา

วันออกพรรษ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันสุดท้ายที่พระภิกษุและสามเณร จะต้องอยู่จำพรรษาในวัดหลังจากที่จำพรรษารอบ 3 เดือน พระสงฆ์จะทำพิธีออกวัสสารพิจารณาว่ากล่าวตักเตือนกัน ก่อนแยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่างๆ และชาวบ้านจะทำบุญออกพรรษา โดยมีการถวายผ้าจำนำพรรษา (ผ้าที่ถวายแก่พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัด)

ภาพที่ 1.27 การถวายผ้าในพิธีทำบุญเข้าพรรษา

ที่มา : <https://sites.google.com/site/sasnphithi46/3-than-phithi>

6. การใช้ผ้าในพิธีทำบุญกฐิน

เป็นการทำบุญถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาแล้ว การทำบุญกฐินทำได้ตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 บางหมู่บ้านมีการถวายผ้าจุลกฐินที่ทอโดยหญิงสาว พรหมจารี ทั้งนี้การทอผ้าไตรจะเริ่มจากเตรียมผ้าย บันท้าย ทอผ้า ย้อมผ้า และตัดเย็บให้เสร็จ ภายในวันเดียว ในภาคเหนือนิยมถือตุงตะขาบ ตุงจะระเข้ นำบวณกฐิน ซึ่งมีความหมายว่า สัตว์ ต่างๆขอร่วมทำบุญ

ภาพที่ 1.28 ผ้าไตร

ที่มา : <https://www.sanook.com/horoscope/106725/>

ภาพที่ 1.29 การถวายผ้ากฐิน

ที่มา : <https://www.sanook.com/horoscope/106725/>

สรุปท้ายบท

สิ่งทอพื้นเมืองไทยจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและ ภูมิปัญญาของชนชาติไทยที่มีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณการถัก ลวดลายและสีสันส่วนใหญ่ มัก สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนนั้นๆ ซึ่งมีรูปแบบและ ลักษณะการใช้สอยที่ต่างกันไป เช่น ผ้าซิ่น ผ้าเบี่ยง ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผ้าขาวม้า ย่อม และ ตุง เป็นต้น

ในปัจจุบันการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองของไทยมีจำนวนลดลงจากเดิมมาก แต่ยังคงมี หลงเหลืออยู่ตามท้องถิ่นต่างๆในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ภาคที่ยังคงมีการผลิตสิ่งทอ พื้นเมืองมากที่สุดคือ ภาคอีสาน รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคกลางตามลำดับ และน้อยที่สุดคือ ภาคใต้

ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองไทยในอดีต

1. เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน
 - 1.1 ใช้เป็นผ้าสำหรับนุ่ง
 - 1.2 ใช้เป็นผ้าสำหรับห่ม
 - 1.3 ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา
2. เป็นสิ่งแสดงฐานะของผู้สวมใส่
 - 2.1 เจ้านาย ชนชั้นสูง ใช้ผ้าไหมและผ้าที่มีลวดลายละเอียดสวยงาม
 - 2.2 ชาวบ้าน ใช้ผ้าฝ้าย
 - 2.3 ผู้มีฐานะดี ใช้ผ้าที่มีลวดลายสวยงาม
 - 2.4 เป็นสิ่งแสดงการแบ่งหน้าที่ ชาย – หญิง

ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองไทยในปัจจุบัน

1. เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
2. เป็นเอกลักษณ์แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย
3. เป็นอาชีพสร้างรายได้

คำถามทบทวน

1. สิ่งทอพื้นเมืองมีความหมายว่าอย่างไร
2. จงยกตัวอย่างประโยชน์ใช้สอยของสิ่งทอพื้นเมืองมา5ประเภท
3. วัสดุที่ใช้ทำสิ่งทอพื้นเมืองในอดีตส่วนใหญ่คือสิ่งใดบ้าง

4. วัสดุที่ใช้ทำสิ่งทอพื้นเมืองในปัจจุบันส่วนใหญ่คือสิ่งใดบ้าง
5. ในปัจจุบันภาคใดมีการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองมากที่สุด
6. ในภาคใดมีการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภทใดบ้าง
7. ในภาคอีสานมีการผลิตสิ่งทอพื้นเมืองประเภทใดบ้าง
8. ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองในอดีตมีสิ่งใดบ้าง
9. ความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองในปัจจุบันมีสิ่งใดบ้าง
10. สิ่งทอที่ใช้ในพิธีทางศาสนามีประเภทใดบ้าง
11. เจ้านายและชนชั้นสูงมักสวมใส่สิ่งทอประเภทใด
12. เหตุใดสิ่งทอพื้นเมืองจึงสามารถสร้างอาชีพและรายได้ได้

เอกสารอ้างอิง

- กุลณสร วิเศษจรณา. (2556). เทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : วังอักษร
- จิตรพี ชวาลาวณย์. (2549). ตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- _____ (2539). เสื้อผ้าอุตสาหกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ แกรมมี
- วิไลรัตน์ เต็มเปี่ยม. (2548). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาความรู้พื้นฐานในงานตัดเย็บ
- รหัสวิชา 6-214-101 สาขาวิชาแฟชั่นและเทคโนโลยีเสื้อผ้า มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลกรุงเทพ

สาคร ชลสาคร. (2548). วัสดุที่ใช้ผลิตและตกแต่งเสื้อผ้า. กรุงเทพฯ : สาธารณการพิมพ์
อรรถัย เลียงจินดาถาวร. (2545). การจัดสร้างฐานข้อมูลและเผยแพร่ประเพณีการดำรงชีวิตของ
ชาวไทยอีสานบน Web site. อุบลราชธานี: สำนักวิทยบริการ
Anette Fischer. (2015). Sewing for Fashion Designers. London : Laurence King
Publisshing